

Sonja ŽORGA
Pedagoška fakulteta, Ljubljana

KAJ IMAJO PROSTOVOLJCI OD PROSTOVOLJNEGA DELA?

POVZETEK

Domače, pa tudi tuje izkušnje kažejo, da je pri mladih precejšnja pripravljenost za vključevanje v akcije prostovoljnega dela. Kaj je pravzaprav tisto, kar jih motivira za prostovoljno delo? Zakaj želijo "delovati preventivno" ali pa "nuditi pomoč" raznim skupinam in posameznikom in kaj imajo od tega?

V prispevku skušam osvetliti nekatere dejavnike, ki ženejo prostovoljnega delavca v sodelovanje s strokovnjaki raznih ustanov za delo s posamezniki - najpogosteje s "klienti" te ustanove. Navajam ugotovitve nekaterih študij, ki jih na koncu strnem v tri področja - motivatorji za prostovoljno delo: osebni razvoj, strokovni razvoj in vpogled v delovanje ustanov in strokovnjakov v njih.

Domače, pa tudi tuje izkušnje kažejo, da je pri mladih precejšnja pripravljenost za vključevanje v akcije prostovoljnega dela. Kaj je pravzaprav tisto, kar jih motivira za prostovoljno delo? Zakaj želijo "delovati preventivno" ali pa "nuditi pomoč" raznim skupinam in posameznikom in kaj imajo od tega? Kako to, da so pripravljeni ure in ure presedeti na mentorskih, supervizijskih, študijskih in kaj vem kakšnih še vse sestankih, se redno vsak teden sestajati s skupino ali posameznikom in z njim(i) nekaj početi, se za ta srečanja sproti pripravljati, imeti kilometerske razgovore s kolegi prostovoljci in s svojimi svetovalci, brskati po literaturi in iskati odgovore na vprašanja in dileme, ki se jim pri njihovem delu znova in znova odpirajo, ter porabiti množico čustvene, socialne, intelektualne energije in prostega časa? In to vse brez kakršnihkoli finančnih vzpodbud ali pa le ob minimalni nagradi!

Da nebi ostala zgolj na nivoju lastnih razmišljanj in spominov, bom v nadaljevanju povzela nekatere ugotovitve raziskav, ki so med drugim proučevale tudi učinke prostovoljnega dela na prostovoljce same, ter jih na koncu povzela v enoten pregled učinkov.

Že leta 1972 je Goodman v svoji raziskavi objavil, da so bili vsi učinki na študente-prostovoljce, ki so sodelovali v projektu Tovariške terapije, pozitivni: tako učinki tovariškega odnosa z otroki, kakor tudi skupinskega treninga, ki so ga bili v okviru projekta študentje deležni. V svoji raziskavi je primerjal spremembe pri skupini študentov, ki so nudili tovariško pomoč dečkom s psihosocialnimi težavami s spremembami, ki so nastopile v kontrolni skupini študentov. Obe skupini sta bili med seboj izenačeni glede na socialno-ekonomski status, starost, sociometrični položaj, zadržano oziroma navzven usmerjeno delovanje, motivacijo in izražene cilje študentov.

Ali gre predvsem, kot pravi Kljanšek (1984), za neposredno izražanje potrebe človeka po človeku, doživljanje in potrjevanje samega sebe v skupnem, generičnem bistvu ali pa so motivi bolj strokovne narave, v smislu pridobivanja raznih strokovnih znanj in izkušenj? Morda pa dobijo ob vsem tem še nekaj povrh - nekaj v smislu osebne rasti, prijateljstva, novega energetskega potenciala ipd.

Če pomislim na lastno izkušnjo sodelovanja v akcijah prostovoljnega dela, sem v njih sama nedvomno dobila več, kot pa imam občutek, da sem vložila. Dobila sem nove prijatelje, somišljenike s katerimi smo skupaj iskali odgovore na vrsto vprašanj, ki so me v tistem obdobju okupirala in dobila sem mentorje, ki so dodajali mojemu strokovnemu znanju in praksi nove dimenzije. V tej družbi sem se dokopala do vrste novih spoznanj in doživljala pomemben strokovni, pa tudi osebni razvoj.

Sodelovanje v akcijah prostovoljnega dela torej nedvomno pomeni za prostovoljnega delavca pomembno izkušnjo v smislu osebne rasti in strokovne rasti, ter pridobivanja znanja o samem sebi, o drugih ter o delovanju ustanov in strokovnjakov v njih, ob tem pa se splete še prenekatera prijateljska vez in osnova za kasnejše strokovno sodelovanje. In najbrž je vse to tisto, kar vzpodbuja prostovoljce, da vztrajajo v akciji kljub velikemu časovnemu, čustvenemu itd. angažmaju - pogosto bistveno večjem, kot so v začetku predvidevali.

Rezultati študije so pokazali pri prostovoljnih sodelovcih v primerjavi s kontrolno skupino študentov naslednje spremembe:

- ♦ na področju interesov, so pokazali prostovoljni sodelovci močan porast zanimanja za vedenje otrok, za delo z motenimi osebami in za svoje lastno vedenje. Tisti, ki so delali s črnskimi dečki, so povečali tudi svoje zanimanje za medrasne odnose in za črnsko kulturo;
- ♦ skupinski trening je izboljšal pri prostovoljnih sodelovcih splošno poznavanje samega sebe in povečal njihovo nadaljnje zanimanje za lastno socialno vedenje, vendar pa je zmanjšal kvaliteto njihovega dela. Napredek se kaže tudi pri njihovi sposobnosti načrtovanja socialnih odnosov;
- ♦ opisi samih sebe so postali pri prostovoljnih sodelovcih bolj kritični in manj obrambni;
- ♦ prostovoljci so bili opaženi kot bolj napadalni, potrebovali so več avtonomije, več sprememb in manj nadzora;
- ♦ zadržani prostovoljci so postali bolj asertivni in odprti; tisti, ki so delali s težje motenimi dečki, so postali bolj asertivni v primerjavi z ostalimi prostovoljnimi sodelovci;

V programu Psihološka pomoč otrokom iz neugodnega okolja (Osterweil in Feingold, 1981) pa so študentje

preko vseh treh let, kolikor je program potekal, pripisovali svoji vključitvi v program pomembno izkušnjo osebnostne rasti in učenja o samem sebi in otrocih. Najpogostejše pozitivne spremembe so se nanašale na samopodobo (bolj samozavestni, ob neuspehu ne obupajo tako hitro ipd.) in medosebne odnose (boljše sodelovanje v timu in lažje interakcije z avtoriteto, zmožnost prejemanja in dajanja povratnih informacij, interakcije z avtoriteto ipd.) ter povečano razumevanje samega sebe in otrok (v smislu globljega razumevanja motivov, vzgibov, iracionalnega vedenja ipd.). Pomembna pa so se jim zdela tudi spoznanja kot so: "Delo z otroki je bolj zahtevno, kot sem pričakoval", "Moje reakcije ob otrokovi odklonitvi me presenečajo", itd.

V nekaterih projektih so bili ugotovljeni tudi pomembni terapevtski učinki na tiste, ki pomoč nudijo. Tako navajata Anica Kos Mikuš in Saša Kos v svojem prispevku Evropski seminar v nepoklicnem prostovoljnem delu (1979), da so vključevali v nekaterih projektih kot prostovoljne sodelavce "marginalne" mlade črnce (Fishman s sod.) ali pa mladostnike iz socialno in kulturno depriviranega okolja (Rogeness in Bednar). Pokazalo se je, da so mladostniki opravljali svoje delo stanovitno in produktivno, nihče med njimi ni storil v času sodelovanja v projektu nobenega kaznivega dejanja, med delom pa je prišlo do sprememb glede njihovega učnega uspeha, odnosa do šole, odnosa do prihodnosti, stališč do izobrazbe, stališč do samega sebe in do drugih. Čeprav osebne psihološke preizkušnje niso pokazale pomembnejših sprememb, se je torej njihovo socialno delovanje bistveno izboljšalo.

Iz omenjenih razlogov vključujejo ponekod kot prostovoljce v akcije že dijake srednjih šol in celo učence višjih razredov osnovnih šol.

Tudi pri nas so bile izvedene številne akcijske raziskave, v katerih se je med drugim ugotavljalo učinke prostovoljnega dela na prostovoljce same. Ena novejših je projekt "Mladinska delavnica", v katerem se je raziskovalno spremljalo uvajanje programa primarne prevencije na področju duševnega zdravja, namenjenega neposrednemu delu z mladostniki v smislu širjenja njihovih razvojnih možnosti.

Analiza vprašalnika o motivih in pričakovanjih, ki so ga študentje izpolnili ob vključitvi v projekt je pokazala, da je bil za večino študentov pomemben razlog za vključitev v akcijo mladinskih delavnic želja po pridobivanju določenih strokovnih znanj in izkušenj. Mnogi pa so navajali kot pomemben motiv za vključitev v akcijo tudi svoj pozitiven odnos do načina dela v mladinskih delavnicah in neke vrste spoznavni interes (zanimanje in veselje do dela z ljudmi in s skupinami, "radovednost" ipd.) in/ali pa so videli možnosti za lasten osebnostni razvoj (v smislu preizkušanja in spoznavanja samega sebe, izboljšanja lastne komunikacije ipd.). Izkazalo se je tudi, da so v projektu vztrajali do zaključka akcije v bistveno večji meri tisti študentje, ki so kot razlog za vključitev v projekt navajali med drugimi tudi željo po pridobivanju strokovnega znanja in izkušenj ter pozitivno stališče do takega načina dela kot so mladinske delavnice. Izgleda, da želja po lastnem osebnostnem razvoju ali pa "alturistični motivi" v smislu veselja do dela z ljudmi ne zadostujejo za to, da bi bil prostovoljni sodelavec pripravljen vztrajati v dlje trajajočem projektu do konca ter se soočati z vsemi problemi, zahtevami in trenji, ki se v takem sodelovanju kljub mnogim prednostim postavljajo pred njega.

Ob zaključku projekta je bila večina študentov mnenja, da so se jim začetna pričakovanja v glavnem tudi uresničila. Navajajo, da so bolje spoznali, kaj čutijo in razmišljajo trinajstletniki, da so dobili vrsto novih in bogatih izkušenj ter znanja za delo z otroki in skupino, da jim je delo prineslo tudi samopotrđitev ("Zmorem več, kot sem si mislila") ter nekatera nova spoznanja o samem sebi, lastnih mejah, svojem vedenju in doživljanju ter delu z otroki, opažajo pa tudi spremembe samega sebe v smislu večje tolerantnosti do drugih, večje sposobnosti prilagajanja raznim situacijam in ljudem ter v smislu povečanega energetskega potenciala. Sodelovanje v programu mladinskih delavnic je za nekatere pomenilo tudi korak naprej v izboljšanje lastne komunikacije, realnejši vpogled v delovanje ustanov in strokovnjakov v njih ("Ideali so se razblinili - vsi smo ljudje") ter pomembno izkušnjo v usklajevanju različnih interesov. Povratne informacije, ki so jih sproti prejeli od svojega partnerja pri delu z otroki, pa so jim koristile tudi v smislu možnega spreminjanja lastnega vedenja.

Tudi rezultati, dobljeni z vprašalnikom stališč in lestvicama samovrednotenja so pokazali pozitivne spremembe pri študentih. Podoba o samem sebi se je v povprečju nekoliko zvišala, stališča o vzgoji ter odnosu do otrok in učiteljev pa so pokazala tendenco spreminjanja v smeri bolj permisivne oziroma manj avtoritarne naravnosti.

O učinkih prostovoljnega dela na prostovoljce same izčrpno govorita tudi prispevka Anice Kos in Saše Kos v zborniku Prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti (1984). Saša Kos opredeljuje učinke tovrstnega dela na prostovoljnega delavca z vrsto sprememb v osebnih stališčih, manifestnih odnosih do okolja (otroka, sodelavca in ustanove) ter z razumevanjem delovanja mehanizmov "socialne realitete" (uvid v način delovanja strokovnih in drugih ustanov, razumevanje vlog strokovnih in drugih delavcev v njih ipd.). Zaradi stalnega problematiziranja in preverjanja razmerja med teorijo in prakso, stalno prisotne strokovne in teoretske refleksije praktičnih izkušenj znotraj skupine prostovoljnih delavcev in strokovnjakov raznih študijskih smeri in strokovnih profilov pa vpliva vključenost v akcije prostovoljnega dela pomembno tudi na odnos prostovoljca do stroke.

Če ugotovitve raziskav strnemo in nekoliko sistematiziramo, lahko rečemo, da so ob sodelovanju v akcijah prostovoljnega dela pri prostovoljcih ugotovljene zlasti naslednje spremembe:

a) Področje osebnostnega razvoja:

- ❖ izboljšanje funkcioniranja v medosebnih odnosih, večja sposobnost sodelovanja v timu, dajanja povratnih informacij
- ❖ večja fleksibilnost mišljenja (povečana sposobnost upoštevanja različnih vidikov pri določenem problemu, videnja večih možnih alternativ)
- ❖ boljše sprejemanje samega sebe, povečanje samozavesti, zmanjšanje strahu in blokad pred formalno avtoriteto
- ❖ spremembe v vedenju v smislu večje samostojnosti, ekspanzivnosti in strpnosti ter v zmanjšanju obrambnega vedenja
- ❖ povečana motiviranost za delo z mladimi, za delo z osebami, ki imajo kakršnekoli težave in za skupnostno delo nasplo.
- ❖ terapevtski učinki v smislu zmanjšanja kaznivih dejanj pri delikventnih mladostnikih, pozitivnih sprememb glede učnega uspeha, odnosa do šole, odnosa

do prihodnosti, stališča do izobrazbe, stališč do samega sebe in do drugih.

b) Področje strokovnega razvoja:

- ♦ povečanje strokovnega znanja s področja, na katerem je deloval prostovoljni delavec
- ♦ povečan posluš za socialna dogajanja
- ♦ spremembe v smeri realnejšega odnosa do posameznikov, ki imajo težave, pojma težavnosti same in tudi do dometa, ki ga imajo posamezne metode in tehnike dela z ljudmi
- ♦ prevrednotenje vsakdanje interakcije s tistimi, ki pomoč prejema in uvid v dinamiko medosebnih odnosov (kar omogoča kompleksnejši pristop k problemom, ki nastopajo v teh odnosih) ter spoznanje nujnosti obojestranskega sodelovanja za uspešno delo
- ♦ vplivanje na odnos do stroke, v kateri prostovoljni delavec dela oziroma bo delal in ozveščanje nujnosti interdisciplinarnih pristopov

c) Spoznavanje delovanja ustanove in strokovnjaka v njej:

- ♦ soočanje z lastnimi mejami, mejami sodelavcev in z mejami, ki jih vzpostavljajo ustanove ter posebej še z vprašanjem usklajevanja interesov
- ♦ pridobivanje pomembnih spoznanj v zvezi z delovanjem ustanov in spreminjanje odnosa do njih (npr. spoznavanje logike delovanja šole, uvid v razkorak med osebnimi stališči pedagoškega delavca in vlogo, ki mu jo določa konkretno delovno mesto v določeni ustanovi; spoznanje o nujnosti sistemskih sprememb, če se želi ta razkorak zmanjšati; uvid v deformacije, ki jih povzročajo pri posamezniku delo v ustanovi; ugotavljanje pomena zaledja, ki ga nudi ustanova ob uvajanju inovacij ipd.)

V grobem bi lahko torej razdelili učinke, ki jih ima vključevanje študentov v prostovoljno delo na učinke v smislu osebnostnega razvoja in samorealizacije, na učinke v smislu strokovnega razvoja prostovoljnega sodelavca ter na učinke v smislu spoznavanja delovanja ustanove in strokovnjaka v njej. Seveda pa posameznih področij ni možno strogo ločevati, saj gre običajno za dialektično prepletanje raznih vrst učinkov in s tem za vpliv na razvoj posameznika kot celote. Skratka, kot pravi Saša Kos (1984, str. 176), je nepoklicno prostovoljno delo lahko "izjemna, renesančna situacija za razvoj celotne človekove osebnosti", kar nedvomno pomembno vpliva na oblikovanje bodočega vzgojitelja in strokovnjaka.

Zaradi mnogih ugotovljenih pozitivnih učinkov, ki jih ima vključevanje v prostovoljno delo na strokovni in osebnostni razvoj mladega človeka, so že pred leti priznavali tudi pri nas študentom na nekaterih višjih in visokih šolah vključevanje v akcijo prostovoljnega dela kot opravljeno strokovno prakso (npr. oddelka za Psihologijo in Pedagogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter nekatere smeri študija na Pedagoški akademiji). Višja

šola za socialne delavce pa celo sama organizira in vodi številne oblike prostovoljnega dela za svoje študente v okviru obvezne strokovne prakse. Udeleženci posveta Usposabljanje razrednih učiteljev pri nas (Pedagoška akademija v Ljubljani, 1988) pa so v svojih zaključkih razprave zapisali, da bi bilo vključevanje v prostovoljno delo na šoli izrednega pomena tudi za oblikovanje bodočega učitelja in bi bilo torej koristno kot del njegove obvezne strokovne prakse. Drži namreč, da je prostovoljno delo izredno poučna in smiselna praksa strokovnega in družbenega delovanja. Anica Kos in Dušica Pogačnik navajata v svojem prispevku Mladi pri preventivnem in socialno-terapevtskem delu z otroki (1979, str. 386), da "v tej praksi ne gre le za razvijanje in urjenje strokovnih veščin, temveč tudi za soočenje s stvarno problemsko situacijo, za konfrontacije s posamezniki, skupino, ustanovo, za preizkušanje lastnih sposobnosti obvladovanja problemskih situacij, za ugotavljanje sposobnosti aktivnega vplivanja na socialno okolje in na omejitve, ki jih to okolje postavlja, za učenje usklajevanja različnih individualnih, skupinskih in družbenih težej itd."

Poleg tega vpliva sodelovanje v prostovoljnem delu tudi na vzgojna stališča in na vedenje mladih prostovoljnih sodelavcev v bodočih starševskih, vzgojiteljskih, učiteljskih ipd. vlogah (predvsem kadar gre za prostovoljno delo z otroki in mladino).

LITERATURA

- Klajnšček, C. (1984). INSTITUALIZACIJA ŽIVLJENJA IN DELO Z LJUDMI. V: *Prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti*. DDU Univerzum, Ljubljana, str. 40-50.
- Goodman, G. (1972) COMPANIONSHIP THERAPY. *Jorsey-Base inc., San Francisco etc.*
- Osterweil, Z. in Feingold, H. (1981). A STUDENT VOLUNTEER PROGRAM FOR SCHOOL CHILDREN. *School Psychology International*. Vol. 2 (2), str. 30-33.
- Kos-Mikuš, A. in Kos, S. (1979). EVROPSKI SEMINAR O NEPOKLICNEM PROSTOVOLJNEM DELU. V: *Nepoklicno prostovoljno preventivno in socialno-terapevtsko delo z otroki in mladino*. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana, str. 72-80.
- Kos, A. (1984). UČINKI NEPOKLICNEGA PROSTOVOLJNEGA DELA NA PODROČJU SOCIALNIH DEJAVNOSTI. V: *Prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti*. DDU Univerzum, Ljubljana, str. 23-30.
- Kos, S. (1984). PROSTOVOLJNO DELO Z OTROKI, PROSTOVOLJNI DELAVEC. V: *Prostovoljno delo na področju socialne dejavnosti*. DDU Univerzum, Ljubljana, str. 176-178.
- Kos-Mikuš, A. in Pogačnik, D. (1979). MLADI PRI PREVENTIVNEM IN SOCIALNO TERAPEVTSKEM DELU Z OTROKI. V: *Nepoklicno prostovoljno preventivno delo z mladino v krajevni skupnosti in OZD*. Raziskava. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani. Ljubljana, str. 2-35.